

Formy zatrudnienia osób niepełnosprawnych – wybrane aspekty

Forms of employment of people with disabilities - some aspects

Martyna Warchol¹

¹ Doktorantka WLiNoZ Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Mgr Martyna Warchol¹

Słowa kluczowe: osoby niepełnosprawne

Key words: people with disabilities

Streszczenie

Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych ma na celu przygotowanie i pomoc w znalezieniu pracy. Dzięki niej osoby niepełnosprawne mogą spełniać się zawodowo, co podnosi ich samoocenę. Państwo oferuje możliwość zatrudnienia na chronionym rynku pracy. Dzięki niemu osoba niepełnosprawna uczy się czynności codziennego życia i umiejętności zawodowe. Przygotowuje ją do podjęcia pracy na otwartym rynku pracy. Istnieje również możliwość samozatrudnienia osoby niepełnosprawnej. Sprawdza się to podczas, gdy osoba zamieszkuje w regionie o małym wskaźniku zatrudnienia osób niepełnosprawnych.

Cel pracy

Celem pracy jest przedstawienie form zatrudnienia osób niepełnosprawnych.

Summary

Vocational rehabilitation of disabled persons aims to prepare and help in finding work. Thanks to her, people with disabilities can meet professionally, which raises their self-esteem. Poland offers the possibility of employment in a protected labor market. Thanks to the disabled person learns things of everyday life and professional skills. Preparing her to take up work in the open labour market. There is also the possibility of self-employment of the disabled person. This is where the person is resident in the region with a low employment rate of people with disabilities.

Aim

The aim of the study is to present forms of employment of people with disabilities.

Wprowadzenie

Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych stanowi ważną część polityki społecznej państwa. Pomaga ona w dostosowaniu i poszukiwaniu pracy osobie niepełnosprawnej. Jest bardzo ważną częścią w rehabilitacji kompleksowej. Rehabilitacja zawodowa dotyczy głównie młodzieży oraz osób w wieku produkcyjnym, ale także osób dla których trzeba stworzyć specjalne warunki w celu ich zatrudnienia¹.

Według art. 7 Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych „Rehabilitacja osób niepełnosprawnych oznacza zespół działań, w szczególności organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych zmierzających do osiągnięcia, przy aktywnym udziale tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej”. W celu spełnienia wymagań stawianych w definicji rehabilitacji zawodowej zostało wprowadzone w życie wiele form aktywizacji zawodowej

¹ T. Majewski, *Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych*, wyd. CNBSI, Warszawa 1995, s.39.

osób niepełnosprawnych, tj. warsztaty, zakłady pracy, zakłady pracy chronionej lub samozatrudnienie.

Koncepcja rehabilitacji zawodowej opiera się na dwóch założeniach:

- osoba z niepełnosprawnością oprócz kalectwa lub choroby, posiada określone sprawności, które można wykorzystać w życiu społecznym i pracy zawodowej,
- osoba, która wykonuje określoną pracę nie wykorzystuje wszystkich sprawności fizycznych i psychicznych².

W Polsce stosowany jest system mieszany łączący przepisy antydyskryminacyjne i system kwotowy. Ten system został wprowadzony za pomocą ustawy o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Nakłada on obowiązek zatrudnienia osób niepełnosprawnych przez pracodawcę w określonej liczbie. Gdy z tego warunku się nie wywiąże to płaci karę do Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Kary te mogą być obniżane poprzez zakup towarów i usług dla zakładów zatrudniających osoby niepełnosprawne. Motywacją dla pracodawców jest wsparcie finansowe z PRFON³. Zakaz dyskryminacji osób niepełnosprawnych reguluje Konstytucja RP i Kodeks Pracy⁴.

Formy zatrudnienia osób niepełnosprawnych

Podjęcie pracy dla osób niepełnosprawnych jest równoznaczne z poprawą sytuacji materialnej a co ważniejsze ze wzrostem poczucia własnej wartości. Praca zawodowa dla osób niepełnosprawnych stanowi źródło utrzymania. Daje warunki do samorealizacji i wypełnia wolny czas. Dlatego bardzo ważna jest rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych. Istnieje wiele możliwości zatrudnienia osoby niepełnosprawnej⁵. Należą do nich zakłady pracy chronionej, wolny rynek pracy, zakłady aktywności zawodowej oraz warsztaty terapii zajęciowej.

a. Rynek chroniony

Jest to specjalny rynek, w którym o pracę mogą starać się osoby niepełnosprawne. Jego celem jest zapewnienie pracy oraz przygotowanie do rozpoczęcia pracy na rynku otwartym⁶. Jednym z zadań jest również zapewnienie odpowiedniego rodzaju pracy dla osób o znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności⁷.

² M. Garbat, *Rehabilitacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami do końca XIX wieku*, Niepełnosprawność – zaganienia, problemy, rozwiązania, nr. 4, 2013, s. 69.

³ T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność. Podręcznik dla samorządów gminnych z zakresu aktywizacji zawodowej i rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych*, wyd. Krajowa Izba Gospodarczo – Rehabilitacyjna, Warszawa 2007, s. 136.

⁴ T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*. op. cit., s. 141.

⁵ T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*. op. cit., s. 109.

⁶ M. Gajda, *Cel: zdobyć i utrzymać pracę. Przewodnik dla osób niepełnosprawnych*, wyd. Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji,

Warsztaty terapii zajęciowej jest to wyodrębniona organizacyjnie i finansowo placówka stwarzająca możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niezdolnych do podjęcia pracy. Ma na celu pomaganie osobom niepełnosprawnym w pozyskaniu lub przywracaniu umiejętności niezbędnych do podjęcia pracy⁸. Za pomocą technik terapii zajęciowej osoby niepełnosprawne uczą się wykonywania czynności życia codziennego oraz specjalistycznych czynności zawodowych. Jest to realizowane na podstawie indywidualnego programu rehabilitacji⁹ które powinny określać: formy rehabilitacji, zakres rehabilitacji, metody i zakres nauki umiejętności życiowych, formy współpracy z rodziną i opiekunami, planowane efekty rehabilitacji, osoby odpowiedzialne za realizację programu rehabilitacji. Terapii zajęciowej towarzyszy opieka rehabilitacyjna obejmująca usprawnianie psychofizyczne, pomoc psychologiczną, czy nawet opiekę medyczną¹⁰. Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub przez inne podmioty określone w art. 10b ustawy o rehabilitacji. Koszty ponoszone przez tą instytucję są finansowane przez PFRON, samorząd terytorialny lub z innych źródeł. Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004r. określa zasady tworzenia, działania i dofinansowywania warsztatów. Opisuje również zakres i tryb przeprowadzania kontroli przez powiatowe centra pomocy rodzinie. Jak stanowi § 10 ust.1 rozporządzenia działalność warsztatu ma charakter niezarobkowy. Ewentualne przychody są przeznaczone na pokrycie wydatków związanych z pobytem uczestników w Warsztacie Terapii Zajęciowej¹¹.

Formą istniejącą w chronionym rynku pracy są **Zakłady Aktywności Zawodowej**. Osoba zatrudniona ma status pracownika zatrudnionego na podstawie umowy o pracę. Poziom wymagań jest niższy niż w Zakładach Pracy Chronionej. Jego celem jest przygotowanie osób o znacznym stopniu niepełnosprawności do życia na miarę indywidualnych możliwości. ZAZ zajmuje w systemie rehabilitacji zawodowej miejsce pomiędzy ZPCH a Warsztatami Terapii zajęciowej¹². Podmiotami uprawnionymi do tworzenia zakładów są: powiat, gmina, fundacja, stowarzyszenie lub inna organizacja społeczna mająca na celu rehabilitację zawodową osób niepełnosprawnych. W celu uzyskania

http://www.niepelnosprawni.pl/files/www.niepelnosprawni.pl/public/biblioteczka/cel_srodek_czerwiec_2007.pdf, s. 5, (dostęp 15.04.2014).

⁷ T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*. op. cit., s. 115.

⁸ Art. 10a ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. op. cit.,

⁹ Z., Florczak – Nowak, Warsztaty terapii zajęciowej jako forma rehabilitacji osób niepełnosprawnych, *Problemy Rehabilitacji Niepełnosprawnych*, 12, 2009, s. 5.

¹⁰ T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*. op. cit., s. 128.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej, (Dz.U. 2004 nr 63 poz. 587).

¹² T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*. op. cit., s. 131.

statutu ZAZ pracodawca musi wypełnić stosowne dokumenty oraz spełnić warunki określone w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych¹³. Decyzję w sprawie przyznania statutu przyznaje wojewoda. Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych powinien wynosić 70%. Są to najczęściej osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności, kierowane z Urzędu pracy. W przypadku, gdy Urząd pracy nie może skierować wymaganej liczby osób niepełnosprawnych do pracy, wojewoda może zwolnić ZAZ od spełniania warunku zatrudnienia na okres 6 miesięcy¹⁴. Przywilejem tej formy zakładu jest zwolnienie z określonych podatków: z podatków od nieruchomości, rolnego i leśnego – na zasadach określonych w przepisach odrębnych, oraz z podatku od czynności cywilnoprawnych – jeżeli czynność jest w bezpośrednim związku z prowadzeniem zakładu. Zwolnienie nie obejmuje: podatku od gier, podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowego, cła, podatków dochodowych, podatku od środków transportu¹⁵. Dochody pozyskane ze sprzedaży wyrobów osób niepełnosprawnych i pieniądze ze zwolnienia podatkowego muszą trafić do zakładowego funduszu aktywności¹⁶. Art.33 ustawy o rehabilitacji zawodowej określa sposoby wydatkowania środków zgromadzonych w Funduszu oraz związane z nim obowiązki pracodawcy¹⁷.

Do rynku chronionego należą **Zakłady Pracy Chronionej**. W tej firmie pracownicy zatrudnieni są na podstawie umowy o pracę. Główną różnicą między zakładem na otwartym rynku a ZPCH jest zapewnienie odpowiedniej opieki medycznej, rehabilitacyjnej i socjalnej. Musi także dostosować proces technologiczny lub oferowane usługi specjalnie do potrzeb osób niepełnosprawnych¹⁸. ZPCH może zatrudniać osoby ze znacznym, umiarkowanym i lekkim stopniem niepełnosprawności. Pomaga on osobom nie będącym w stanie szukać pracy na otwartym rynku. Dopuszczalna ilość osób pełnosprawnych w Zakładzie Pracy Chronionej to 60% ogółu pracowników. Specjalny statut nadaje wojewoda po wcześniejszym sprawdzeniu przewidzianych w ustawie warunków. Przychody, które są uzyskiwane przez Zakład są rozdysponowywane przez właściciela. Nie ma tutaj wskazań prawnych co do postępowania pracodawcy. To on decyduje czy środki te przeznacza na dalszy rozwój czy do własnej dyspozycji¹⁹. Istnieje w Zakładzie Pracy Chronionej fundusz rehabilitacji,

¹³ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997r. op. cit.,

¹⁴ A. Siemaszko, *ABC...pracownika z niepełnosprawnością i pracodawcy*, wyd. Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji, Warszawa, 2009, s.26.

¹⁵ A. Siennicka, *Zakład Aktywności Zawodowej*, <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/672538>, (dostęp 14.04.2014).

¹⁶ Art. 31 ust 4 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. op. cit.,

¹⁷ Art. 33 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. op. cit.,

¹⁸ M. Gajda, *Cel: zdobyć i utrzymać pracę...*, op. cit., s. 5, (dostęp 14.04.2014).

¹⁹ T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*. op. cit., s. 137.

tworzonego z ulg i zwolnień podatkowych. 10% tych dochodów jest przekazywana do PFRON, a reszta pokrywa koszty związane z zatrudnieniem osób niepełnosprawnych np. indywidualne programy rehabilitacji, poradnictwo zawodowe, szkolenia i doksztalcanie. Przywilejem dla właścicieli ZPCH jest możliwość ubiegania się o dofinansowanie w wysokości 50% oprocentowania kredytów bankowych, zwrot kosztów za szkolenie osób niepełnosprawnych oraz jednorazową pożyczkę w celu zachowania istniejących miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych²⁰.

b. Wolny rynek pracy

Osoby niepełnosprawne mogą zostać zatrudnione w firmach prywatnych lub instytucjach publicznych. Istnieją trzy formy zatrudniania osób niepełnosprawnych w zwykłych zakładach pracy, w zależności od potrzeb pracownika niepełnosprawnego, a mianowicie:

1. Zatrudnianie na zwykłych stanowiskach pracy i na takich samych zasadach i warunkach, jak pracowników pełnosprawnych, z takimi samymi zadaniami, obowiązkami i uprawnieniami.
2. Zatrudnianie na zwykłych stanowiskach pracy i na takich samych zasadach i warunkach jak pracowników pełnosprawnych, lecz po ich przystosowaniu, zgodnie z potrzebami konkretnego pracownika niepełnosprawnego.
3. Zatrudnianie na specjalnie dobranych i przystosowanych stanowiskach pracy²¹.

W pierwszych dwóch przypadkach osoba niepełnosprawna zostaje zatrudniona na warunkach konkurencyjnych. Oznacza to, że została wybrana przez przedsiębiorcę ze względu na jej doświadczenie, umiejętności i inne czynniki, eliminując jej niepełnosprawność. W ten sposób zatrudnienie następuje na takich samych warunkach jak osoby pełnosprawne. Wyjątkiem są uprawnienia osób niepełnosprawnych np. skrócony czas pracy. W trzecim przypadku stanowisko pracy jest dostosowywane do wybranej osoby. Nazywa się to zatrudnieniem wspomagany. Dzięki zapewnieniu pomocy i wsparcia ze strony pracodawcy jak i asystenta zawodowego możliwe jest podjęcie pracy przez osoby ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności.

Istnieje również nowa forma zatrudnienia osób niepełnosprawnych – telepraca. Umożliwia to wykonywanie zadań zawodowych w zaciszu domu. Za pomocą komputera, telefonu i internetu możliwa jest ścisła łączność z pracodawcą. Ta forma zatrudnienia zyskuje

²⁰ T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*. op. cit., s. 139.

²¹ T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*. op. cit., s. 110

coraz więcej zwolenników. Dzięki niej pracodawcy nie muszą dostosowywać miejsca pracy dla osoby niepełnosprawnej²².

Pracodawcy będący na otwartym rynku pracy mają obowiązek zatrudnienia określonej ilości osób niepełnosprawnych. Gdy się z tego obowiązku nie wywiążą wpłacają do Państwowego Funduszu Osób Niepełnosprawnych pewną kwotę w zależności od liczby nieobsadzonych miejsc²³.

Do zwiększenia liczby zatrudnienia osób niepełnosprawnych ma się przyczynić wsparcie finansowe dla pracodawców. Może ono obejmować finansowanie wynagrodzeń pracownika niepełnosprawnego w określonym procencie, pokrywanie kosztów szkolenia oraz kosztów przystosowania stanowisk pracy. Jest ono wypłacane z PFRON po wypełnieniu stosownych dokumentów²⁴.

c. Samozatrudnienie

Coraz więcej osób niepełnosprawnych myśli o założeniu własnej działalności gospodarczej. Jest to szansa dla osób niepełnosprawnych zamieszkujących tereny o małej możliwości zatrudnienia. Może prowadzić zakład sama lub z pomocą rodziny. Większość z osób, które chcą założyć własną firmę nie mają do tego predyspozycji lub środków finansowych na jego rozpoczęcie²⁵. Ustawa o rehabilitacji przewiduje 3 główne instrumenty pomocowe, których celem jest ułatwienie osobom niepełnosprawnym podjęcie i prowadzenie działalności gospodarczej. Te instrumenty to:

- przyznane jednorazowo środki na podjęcie działalności gospodarczej,
- dofinansowanie do kredytu bankowego,
- refundacja składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe.

Do przyznania jednorazowego dofinansowania konieczne jest spełnienie takich warunków jak: zarejestrowanie się w Powiatowym Urzędzie Pracy jako bezrobotny lub niepozostający w zatrudnieniu oraz nieotrzymanie wcześniej bezzwrotnych środków finansowych na ten cel. Szczegółowe warunki przyznawania dotacji na powyższy cel zostały uregulowane w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 17 października 2007 r. w sprawie przyznania osobie niepełnosprawnej środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej. Wniosek o dotację jest kierowany do starosty, który ma 30 dni na jego rozpatrzenie. Gdy osoba niepełnosprawna

²² T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*. op. cit., s. 111-112

²³ M. Gajda, *Cel: zdobyć i utrzymać pracę...*, op. cit., s. 6, (dostęp 14.04.2014).

²⁴ T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*. op. cit., s. 114-115

²⁵ T. Majewski, C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*. op. cit., s. 118

uzyska pozytywną odpowiedź, następuje negocjacja warunków umowy i jej podpisanie. Środki finansowe powinny zostać przebrane do 14 dnia od zakończenia negocjacji²⁶.

PRFON poprzez dofinansowanie do kredytu bankowego zaciągniętego na kontynuowanie rozpoczętej działalności, próbuje pomóc w utrzymaniu miejsc pracy osób niepełnosprawnych.

Podsumowanie

Celem rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych jest pomoc w znalezieniu pracy. Jest wiele sposobów zatrudnienia dla osób niepełnosprawnych. Jest ono uzależnione od stopnia niepełnosprawności oraz umiejętności manualnych i teoretycznych. Państwo w celu zwiększania zatrudnienia osób niepełnosprawnych organizuje rynek pracy chronionej. Dzięki niemu osoby ze znacznym jak i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności mogą znaleźć pracę lub do niej się przygotować. Dzięki nim zwiększa się możliwość zatrudnienia osoby niepełnosprawnej na otwartym rynku pracy. Możliwe jest również otwarcie działalności gospodarczej. W tym przedsięwzięciu pomaga Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, który oferuje różnego rodzaju dotacje.

Na otwartym rynku pracy każdy z pracodawców zobowiązany jest zatrudnić osobę niepełnosprawną. Gdy nie wywiązuje się z tego warunku jakie stawia przed nim prawo, płaci karę do PFRON.

Pomimo tych starań wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych nieznacznie pnie się w górę. Zatrudnienie osób z niepełnosprawnością jest dla pracodawców wyzwaniem, wbrew możliwości dofinansowań jakie oferuje PFRON. Nadal 80% osób niepełnosprawnych nie posiada i nie szuka pracy²⁷.

Bibliografia

1. Florczak – Nowak Z., Warsztaty terapii zajęciowej jako forma rehabilitacji osób niepełnosprawnych, *Problemy Rehabilitacji Niepełnosprawnych*, 12, 2009.
2. Fundacja TUS, *Raport z badań: Efektywność aktywizacji zawodowej i pośrednictwa pracy na rzecz osób niepełnosprawnych na terenie województwa mazowieckiego*

²⁶ K. Sikora, *Zakładanie firmy przez osoby niepełnosprawne*, <http://www.pomozsamsobie.pl/component/content/article/19-aktualnosci/380-zakladanie-i-prowadzenie-firmy-przez-osoby-niepelnosprawne.html>, (dostęp 14.04.2014).

²⁷ I. Raszaja – Ossowska, *Młodzi niepełnosprawni. Sytuacja społeczna i zawodowa*, wyd. Fundacja Pomocy Matematykom i Informatykom Niepełnosprawnym Ruchowo, http://aktywizacja.org.pl/images/Publikacje_pdf/Mlodzi_niepelnosprawni.pdf, s. 13, (dostęp 14.04. 2014).

- diagnoza i rozwiązania*, <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/publikacje/>, (dostęp 14.04.2014).
3. Gajda M., *Cel: zdobyć i utrzymać pracę. Przewodnik dla osób niepełnosprawnych*, wyd. Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji, http://www.niepelnosprawni.pl/files/www.niepelnosprawni.pl/public/biblioteczka/cel_srodek_czerwiec_2007.pdf, (dostęp 15.04.2014).
 4. Garbat M., *Rehabilitacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami do końca XIX wieku*, Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania, nr. 4, 2013.
 5. Majewski T., *Osoby niepełnosprawne: problemy, potrzeby i możliwości zawodowe*, [w:] Kluczowa rola gminy w aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych, http://www.pfron.org.pl/ftp/dokumenty/EQUAL/Kluczowa_rola_gminy/kluczowa_rola_gminy_w_aktywizacji_zawodowej_ON.pdf, (dostęp 14.04.2014).
 6. Majewski T., C. Miżejewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność. Podręcznik dla samorządów gminnych z zakresu aktywizacji zawodowej i rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych*, wyd. Krajowa Izba Gospodarczo – Rehabilitacyjna, Warszawa 2007.
 7. Majewski T., *Poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy dla osób niepełnosprawnych. Poradnik dla urzędów pracy*, wyd. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2011.
 8. Majewski T., *Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych*, wyd. CNBSI, Warszawa 1995.
 9. Raszaja – Ossowska I., *Młodzi niepełnosprawni. Sytuacja społeczna i zawodowa*, wyd. Fundacja Pomocy Matematykom i Informatykom Niepełnosprawnym Ruchowo, http://aktywizacja.org.pl/images/Publikacje_pdf/Mlodzi_niepelnosprawni.pdf, (dostęp 14.04.2014).
 10. Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej, (Dz. U. 2004 nr 63 poz. 587).
 11. Siemaszko A., *ABC...pracownika z niepełnosprawnością i pracodawcy*, wyd. Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji, Warszawa, 2009, s.26.
 12. Siennicka A., *Zakład Aktywności Zawodowej*, <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/672538>, (dostęp 14.04.2014).
 13. Sikora K., *Zakładanie firmy przez osoby niepełnosprawne*, <http://www.pomozsamsobie.pl/component/content/article/19-aktualnosci/380->

zakladanie-i-prowadzenie-firmy-przez-osoby-niepelnosprawne.html, (dostęp 14.04.2014).

14. T. Majewski, *Rodzaj niepełnosprawności a potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie aktywizacji zawodowej*, [w:] *Potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie aktywizacji zawodowej*, Konferencja naukowa, wyd. KIG-R, Warszawa 2007.
15. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, (Dz. U. 1997 nr 123 poz. 776).
16. ZUS, PRFON, *Informator dla osób niepełnosprawnych*, http://www.zus.pl/files/Informator_dla_osob_niepelnosprawnych.pdf, (dostęp 14.04.2014).